

Ю. Ф. ПРАДІД

м. Сімферополь, Україна
 Електронна пошта: praid1@rambler.ru
<https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

СЕМАНТИЧНА Й ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ ЗІРКА ТА ЗОРЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена опису семантичної й граматичної структури українських фразеологічних одиниць із компонентами *зірка* та *зоря*. Зроблено загальний огляд наукових праць українських мовознавців, що вивчали особливості окремих фразеологічних макро- і мікросистем. Зазначається, що мікросистема ФО з компонентом *зірка* є порівняно нечисленною (налічує всього 46 ФО), але натомість досить розмаїтою за своїми семантичними і структурно-граматичними особливостями.

Аналіз семантики ФО з компонентами *зірка* та *зоря* дає підстави стверджувати, що більшість ФО цієї мікросистеми позначає різноманітні часові відношення: *до зорі* 'дуже рано'; *до зорі світової* 'до сходу сонця'; *від зорі до зорі* 'з раннього ранку до пізнього вечора'; *до самої зорі* 'до пізнього вечора'; *до самої зорі* 'до ранку' та ін. ФО із компонентом *зірка* позначають також назву дії: *бити зорю* 'давати сигнал до сну або пробудження (перев. у військових)'; *діставати (знімати) зорі (зірки)* [з неба] 'робити щось незвичайне, надприродне, нездійсненне'; *решетом у воді зірки ловити* 'марно витрачати час'; поняття: *провідна зірка* 'важливий орієнтир'; *щаслива зірка (зоря, заст. зізда)* 'успіх, удача'; *зірка першої величини* 'знаменитість (про людину, що прославилася в якійсь галузі знань, діяльності тощо)'; просторові відношення, місце в просторі: *до зір* 'дуже високо'; *на тихі води на ясній зорі*, перев. зі словами *повернутися, помандрувати* і т. ін. 'у рідні краї' та ін.

У розвідці зазначається, що ФО з компонентами *зірка* та *зоря* за синтаксичною структурою можуть відповідати: 1) словосполученню з підрядним: *провідна зоря, бити зорю, займатися на зорю* або з сурядним зв'язком: *ні світ ні зоря*); 2) простому реченню, односкладному і двоскладному: *зоря догорає, на світ не зоріло, зірка (зоря) зійшла*; 3) сполученню слів: *до зорі, чуть зоря, від зорі до зорі*; 4) порівняльному звороту: *як вовк на зорях*, зі словами *розбиратися, розуміти* і т. ін., *як зірок (зір) на небі*.

ФО з компонентами *зірка* та *зоря* властиві явища полісемії і варіантності, які непослідовно відображаються у фразеологічних словниках української мови. Звернено увагу на пунктуаційні правила написання окремих ФО досліджуваної мікросистеми. Пропонується порівняти її особливості з особливостями інших подібних фразеологічних мікросистем.

Ключові слова: українська фразеологія, фразеологічна одиниця, фразеологічна макро- і мікросистема, лексичні паралелізми.

Актуальність проблематики наукової розвідки полягає в тому, що дослідження фразеологічних одиниць (далі ФО) із компонентами *зірка* та *зоря* в українському мовознавстві на сьогодні взагалі відсутні. Такі мовні одиниці

описувалися хіба що принагідно, у зв'язку з вивченням інших проблем. Що ж до дослідження різноманітних аспектів інших фразеологічних макро- і мікросистем, то таких праць у кінці ХХ — на початку ХХІ ст. з'явилося кілька десятків, у тому числі й монографічного характеру.

Слід також зазначити, що дослідження українські мовознавці проводили не лише на матеріалі української, але й англійської, німецької, російської та інших мов, зокрема в порівняльному та зіставному аспектах. На увагу заслуговують монографія Ю. Ф. Прадіда «Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень)», у якій аналізується фразеологічна макросистема «Психічні процеси людини» на матеріалі української та російської мов [Прадід 1997], низка кандидатських дисертацій з цієї ж проблематики, виконаних під керівництвом Ю. Ф. Прадіда (докладніше див.: [Грозян 2003], [Кубедінова 2008], [Колеснікова 2010], [Шевчук-Черногородова 2011], [Картамишев 2012]).

Вивченню мікросистеми ФО на позначення часу і простору в українській мові присвячена кандидатська дисертація П. О. Редіна [Редін 1989], фразеосемантичного поля «радість» і «горе» в німецькій мові — кандидатська дисертація В. І. Дудки [Дудка 1994] та ще ряд кандидатських дисертацій на цю ж тему (див., наприклад: [Каракуця 2002; Крисенко 2002; Лебеденко 2006; Охріменко 2012; Патен 2014 та ін.]), а також десятки статей цих та інших учених у наукових виданнях, що побачили світ в Україні й за кордоном у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Перед тим як перейти безпосередньо до аналізу ФО з компонентами *зірка* та *зоря*, треба з'ясувати, у яких відношеннях перебувають між собою ці слова. Для цього можемо звернутися до академічних лексикографічних праць. Так, «Словник української мови» у 20 т. не подає окремого тлумачення слова *зоря*, а відсилає до тлумачення слова *зірка* в першому значенні (СУМ). На думку укладачів «Словника синонімів української мови» слово *зоря* є синонімом до слова *зірка* (ССУМ). Очевидно, що рацію мають автори-укладачі 20-томного «Словника української мови», бо слова *зірка* і *зоря* є абсолютно тотожними за своїм лексичним значенням (докладніше про термінологію найменування таких мовних одиниць див.: [Сучасна українська літературна мова... : 83–85]).

У нашій статті скористаємося заувагою Є. С. Регушевського, який пропонує називати подібні мовні одиниці лексичними паралелізмами, які, «як і синоніми, означають назву того самого поняття, але, на відміну від синонімів, не різняться між собою ні основним значенням, ні відтінками значень, ні емоційно-експресивним забарвленням» [Регушевський].

Спочатку про семантичні особливості ФО з компонентами *зірка* та *зоря*. Як свідчить аналіз, найчастіше такі ФО позначають часові відношення — *до зорі світової* 'до сходу сонця': «Зірвалися вони [діти] того дня *до зорі світової* і побігли усі, гонячи до Дніпра вмиватися» (Марко Вовчок); *займатися на зорю* 'світати' (СФУМ : 243): «Усі сплять; іще й *на зорю* не *займається* — імла» (Марко Вовчок); *від зорі до зорі* 'з раннього ранку до пізнього вечора' (СФУМ : 271): «Запрошені майстри-мулярі *від зорі до зорі* невтомно зводили будову» (Ю. Логвин) та ін.

Іноді ФО з компонентами *зірка* та *зоря* можуть бути полісемічними й витлумачити значення таких ФО можна хіба що через контекст: «*До зорі*, аж поки не стемніло надворі, працювали будівельники на майданчику» (з газ.) та «Одне одному світ як зав'язали, в осокорах стояли *до зорі*» (Л. Костенко).

В обох випадках ФО *до зорі* позначає часові відношення, але в першому випадку вона має значення 'до пізнього вечора', у другому — 'до ранку'.

Крім того, ФО з компонентами *зірка* та *зоря* можуть означати:

1) певну дію — *бити зорю* 'давати сигнал до сну або пробудження (перев. у військових)' (СУМ 2): «То б'ють зорю воєнні сурмачі» (А. Малишко); *діставати (знімати) зорі (зірки) [з неба]* 'робити щось незвичайне, нездійсненне і т. ін.' (СУМ 6): «Хлопчина не знімав зірки з неба, а робив свою буденну справу відповідально і з душею» (з газ.); *решетом у воді зірки ловити* 'марно витрачати час' (СУМ 8): «Навіщо решетом у воді зірки ловити, коли треба телицю шукати...» (Є. Гуцало) та ін.;

2) ті чи інші окремі поняття — *провідна зірка* 'важливий орієнтир' (СУМ 6; СФУМ : 271): «У роки дитинства я розкривав перед дітьми яскраві образи людей, імена яких стали для багатьох поколінь провідною зіркою» (В. Сухомлинський); *щаслива зірка (зоря, заст. зізда)* 'успіх, удача' (СУМ 6): «Думаю, якби він був біля свого кулемета — може, й обслуга не загинула б, і німці не зайшли б нам з флангу, і не було б у нас таких втрат. Подумав так не тільки тому, що вірю в його щасливу зорю <...>, а тому, що він — досвідчений воїн, винахідливий, кмітливий» (Є. Долман); *зірка першої величини* 'знаменитість (про людину, що прославилася в якійсь галузі знань, діяльності тощо)' (СУМ 6): «Ліна Костенко — зірка першої величини не тільки в Україні, а й у культурно-історичному просторі світової літератури» (з інтернету) та ін.;

3) початок і кінець чого-небудь — *зірка зійшла* 'хтось став популярним': «Цілком слушно писав з цього приводу відомий український історик і фольклорист Михайло Максимович: “Зоря Хмельницького зійшла на Чорному морі, у той час, як на Хотинському полі западала зоря старого Сагайдачного”» (з інтернету); *зірка (зоря) закотилася (зайшла, погасла)* 'хтось перестав бути популярним' (СУМ 6): «18 червня 1815 року, в неділю, на полі після зливи біля невеличкого бельгійського селища Ватерлоо остаточно закотилася зірка військового та політичного генія Наполеона I Бонапарта, імператора французів, яка світила йому трохи не 20 років» (з інтернету); *на зорі* 'початок, зародження чогось' (СУМ 6): «На зорі свого життя людина постає перед питанням: який шлях обрати?» (з інтернету) та ін.

«Словник української мови» у 20 т. подає лише одне значення ФО *зірка (зоря) закотилася (зайшла, погасла)* — 'хтось перестав бути популярним' (СУМ 5): «До влади прийшов Лоріс-Меліков. Всім стало ясно, що зірка графа Толстого закохується, — людина, яка “була створена, щоб служити знаряддям реакції”, явно не підходила Лорісу-Мелікову з його “диктатурою серця”» (В. Канівець), насправді вона полісемічна і має ще два значення — 1) 'настала ніч': «Сонце зовсім сіло, вечірня зоря погасла; над містом спустилася ніч; у хатніх шибках заблищало світло» Панас Мирний); 2) 'хтось помер': «Зірка юнака погасла дуже рано, у двадцять» (з газ.).

«Словник фразеологізмів української мови» подає також лише одне значення ФО *на зорі* 'дуже рано, на світанку' (СФУМ : 271): «Нарівні з досвідченими криничанськими сівачами Яресько вийшов на зорі засівати материну ниву» (О. Гончар), але ж ця ФО дуже часто вживається ще й зі значенням 'початок, зародження чогось': «На зорі своєї історії машини не мали ніяких зручностей» (з газ.);

4) просторові відношення, місце в просторі: *до зір* 'дуже високо' (СУМ 6): «Вовчиця сиділа на горбі, тягла морду до зір, в її розтулену пащу

залітали сніжинки, танули на червоному язичі» (Ю. Мушкетик); *на тихі води на ясні зорі*, перев. зі словами *повернутися, помандрувати* і т. ін. 'у рідні краї' (СФУМ : 271): «Там, на чужині, я тільки і мріяв удень і вночі, щоб якомога швидше повернутися *на тихі води на ясні зорі*» (з газ.);

5) процеси уяви людини, зокрема мрії — *досягнути зірку з неба* 'здійснити свою заповітну мрію': «Психолог пояснює, що *досягнути зірку з неба* означає сповнити найбільше бажання свого серця, свою мрію» (з інтернету); *вірити у [щасливу] зірку (зорю)* 'мріяти про щось' (СУМ 5): «Дехто ще вірив у *щасливу зірку* при своєму народженні» (І. Вільде).

Трапляються поодинокі випадки, коли ФО з компонентами *зірка* та *зоря* означають: 1) кількісні категорії — *як зірок на небі* 'дуже багато' (СУМ 6; СФУМ : 265): «В мене буде дівчат, *як зірок на небі*; в мене буде хлопців, як макового цвіту на городі» (І. Нечуй-Левицький); 2) категорію стану: *аж зорі скачуть* 'дуже холодно' (СУМ 6): «З учорашнього дня на вулиці мінусова температура, холодно, *аж зорі скачуть*» (з газ.); 3) інтенсивність дії — *аж зорі скачуть* 'дуже напружено': «Ото завели [пісню]. *Аж зорі скачуть*, — заздро кинув хтось» (В. Кучер).

Від апелятива *зірка* утворений прикметник *зірковий*, а від апелятива *зоря* — *зоряний*, які послужили компонентами творення ФО *зіркова (зоряна) хвороба* 'зарозуміла, чванлива поведінка того, хто користується популярністю': «На думку Ігоря Фесуненка, Лүшембурго відомий своїм твердим характером, невмінням йти на компроміси та поважати авторитетів, як серед футболістів, так і серед безпосередніх керівників, ненавидить навіть натяки на *зіркову хворобу* у гравців (з інтернету) та *зоряна година*, що має два значення — 'найсприятливіший період у чиємусь житті': «Хай вони спробують вірити в свою *зоряну годину*, хоч один день» (В. Дрозд) і 'найвищий ступінь розвитку чогось': «Імпресіонізм зазнав своєї *зоряної години* у живописі 1880 року, а в музиці тільки на початку 90-х років» (з журн.). До речі, «Словник фразеологізмів української мови» ці ФО не фіксує.

Від апелятива *зоря* утворене й дієслово *зоріти*, яке стало компонентом ФО *на світ не зоріло* 'не розвиднялося, не світало': «Ще й *на світ не зоріло*, як я потягся на Донець і цілісінький день блукав його берегами» (Я. Гримайло), що його «Словник фразеологізмів української мови» теж не фіксує.

Більшості ФО з компонентами *зірка* та *зоря*, як і ФО української мови взагалі, властива варіантність: *від (од) [самої] зорі, діставати (знімати) зорі (зірки) [з неба]*, як (*мов, ніби і т. ін.*) (СУМ 6), як *цап (вовк) у (на) зорях* (СФУМ : 754) та ін.

ФО з компонентами *зірка* та *зоря* за синтаксичною структурою відповідають:

1) словосполученню а) з підрядним зв'язком і побудовані за моделями: прикметник + іменник: *провідна зоря*; дієслово + іменник: *бити зорю*; дієслово + прийменник + іменник: *займатися на зорю*; б) із сурядним зв'язком і побудовані за моделями: частка + іменник + частка + іменник: *ні світ ні зоря*.

ФО, співвідносні зі словосполученням, як з підрядним, так і з сурядним зв'язком, можуть мати ускладнену структуру: *знімати зорі з неба; на ясні зорі на тихі води*;

2) простому реченню, двоскладному й односкладному: *зоря догорає, на світ не зоріло*;

3) сполученню слів і побудовані за моделями: прийменник + іменник: *до зорі*; сполучник + іменник: *чуть зоря*; прийменник + іменник + прийменник

+ іменник: *від зорі до зорі*. Такі ФО також можуть мати ускладнену структуру: *від світової зорі до вечірньої*;

4) порівняльному звороту: *як вовк на зорях*, зі словами *розбиратися, розуміти* і т. ін.

Насамкінець — два зауваження про пунктуаційні правила, які стосуються написання деяких ФО з компонентами *зірка* та *зоря*. Так, наприклад, при редагуванні тексту «Паміра вставала рано *на зорі*, йшла в берег до річки по воду, ставала до схід сонця, співала і сама складала такі веселі пісні, так що всі сусіди прокидались од сну» (І. Нечуй-Левицький) редактори припустилися помилки і не поставили коми після слова *рано*, яка тут доречна, адже далі йде уточнення *на зорі* 'дуже рано'. У другому випадку комою розділені дві частини однієї і тієї ж ФО, але ж треба пам'ятати, що одним із основних параметрів ФО, який відрізняє її від подібних мовних одиниць, є той, що вона завжди виступає одним членом речення в своєму повному компонентному складі: «Не сьогодні-завтра прибуде Селім, і ми помандруємо *на тихі води на ясні зорі*, у край веселий та мир хрещений. Я теж уже так скучив за Україною, що далі терпіти не можу» (В. Кулаковський).

Висловлені вище міркування дають підстави стверджувати, що 1) мікросистема ФО з компонентами *зірка* та *зоря* є порівняно малочисельною (налічує всього 46 ФО), але натомість досить розмаїтою за своїми семантичними і структурно-граматичними особливостями; 2) найчастіше ФО цієї мікросистеми використовуються на позначення часових відношень, рідше — на позначення назв дії, понять, просторових відношень та ін.; 3) у мікросистемі ФО з компонентами *зірка* та *зоря* представлені майже всі синтаксичні структури, характерні для фразеологічного складу української мови взагалі: а) ФО, співвідносні зі словосполученнями (з підрядним і сурядним зв'язком); б) ФО, співвідносні з простим реченням (односкладним і двоскладним); в) ФО, співвідносні зі сполученням слів; г) ФО, співвідносні з порівняльним зворотом.

Окремого дослідження потребують семантичні та структурно-граматичні особливості й інших фразеологічних мікросистем, у тому числі в порівняльному та зіставному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

- Грозян Н. Ф. Фразеологічна мікросистема «Поведінка людини в українській мові (ідеографічний і аксіологічний аспекти) : дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2003. 228 с.
- Дудка В. І. Становлення та розвиток фразеосемантичного поля «радість» і «горе» в німецькій мові (досвід діахронічного дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1994. 22 с.
- Каракуця О. М. Фразеологізми української мови з компонентом «душа» (структурно-семантичний, ідеографічний, лінгвокультурологічний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2002. 19 с.
- Картамишев О. О. Структурно-семантичне моделювання фразеологічних мікросистем (на прикладі фразеологічної мікросистеми «Здібності людини») : дис. ... канд. філол. наук. Сімферополь, 2012. 185 с.
- Колеснікова І. Є. Фразеологічна мікросистема «Риси характеру людини» в українській та англійській мовах (ідеографічний аспект) : дис. ... канд. філол. наук. Сімферополь, 2010. 203 с.
- Крисенко Т. В. Фразеологічні одиниці зі значенням говоріння в прагматичному

- аспекті (на матеріалі сучасної російської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2002. 17 с.
- Кубедінова Л. Ш. Особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» (на матеріалі субстантивних та дієслівних фразеологічних одиниць російської, кримськотатарської та англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2008. 20 с.
- Лебеденко Ю. М. Фразеосемантична група з компонентом «хата» в українській мові: структурно-семантичний та етнокультурний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2006. 20 с.
- Охріменко М. А. Ідіотетнічні особливості одиниць фразеосемантичного поля «Емоції людини» в перській і українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2012. 20 с.
- Патен І. М. Фраземи зі значенням руху: семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2014. 20 с.
- Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). Київ; Сімферополь : [б.в.], 1997. 252 с.
- Регушевський Є. С. Чи є у мові зайві слова? URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine14-12.pdf> (дата звернення: 11.06.2022).
- Редин П. А. Фразеологизмы с пространственным и временным значением в современном украинском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 1989. 24 с.
- Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 438 [1] с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764> (дата звернення: 19.04.2022).
- Шевчук-Черногородова М. О. Лінгвокультурологічна специфіка стійких словосполучень з компонентами кольоропозначень у російській, англійській і французькій мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2011. 18 с.

ДЖЕРЕЛА

- ССУМ Словник синонімів української мови онлайн. URL: <https://1675.slovaronline.com/> (дата звернення: 07.08.2022).
- СУМ Словник української мови : в 20 т. НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. . Т. 2 : В — Відеріблитися / уклад.: Л. Л. Шевченко та ін. Київ : Наук. думка, 2012. 975 с.; Т. 5 : З — Зв'янути / уклад.: І. В. Шевченко та ін. Київ : Укр. мов.-інформ. фонд, 2014. 991 с.; Т. 6 : Згага — Кварта / уклад.: І. В. Шевченко та ін. Київ : Укр. мов.-інформ. фонд, 2015. 991 с.; Т. 8 : Л — Мішурний / уклад. : Н. Є. Лозова; О. І. Скопненко. Київ : Укр. мов.-інформ. фонд, 2017. 991 с. URL: <https://sum20ua.com/> (дата звернення: 07.08.2022).
- СФУМ Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін.; відп. ред. В. О. Винник. Київ: Наук. думка, 2003. 786, [1] с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001851> (дата звернення: 07.08.2022).

REFERENCES

- Hrozian N. F. (2003). Frazeolohichna mikrosystema «Povedinka liudyny v ukrainskii movi (ideohrafichnyi i aksiolohichnyi aspekty). Cand. of Philol. Sc. dissertation. Dnipropetrovsk. [In Ukrainian].
- Dudka V. I. (1994). Stanovlennia ta rozvytok frazeosemantychnoho polia «radist» i

- «hore» v nimetskii movi (dosvid diakhronichnoho doslidzhennia). Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kyiv. [In Ukrainian].
- Karakutsia O. M. (2002). Frazеологізми української мови з компонентом «dusha» (структурно-семантичні, ідеографічні, лінгвокультурологічні аспекти) : Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Kartamyshev O. O. (2012). Структурно-семантичне моделювання фразеологічних мікросистем (на приклади фразеологічної мікросистеми «Zdibnosti liudyny»). Cand. of Philol. Sc. dissertation. Simferopol. [In Ukrainian].
- Kolesnikova I. Ye. (2010). Frazеологічна мікросистема «Rysy kharakteru liudyny» v українській та англійській мовах (ідеографічний аспект). Cand. of Philol. Sc. dissertation. Simferopol. [In Ukrainian].
- Krysenko T. V. (2002). Frazеологічні одніти з значенням говоріння v прагматичному аспекті (на матеріалі сучасної російської мови). Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Kubedinova L. Sh. (2008). Osoblyvosti frazeologichnoi mikrosystemy «Movlennia» (na materialі substantyvnykh ta дієслівних фразеологічних одніти російської, кримскотатарської та англійської мов). Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Donetsk. [In Ukrainian].
- Lebedenko Yu. M. (2006). Frazеosemantychna hrupa z komponentom «khata» v українській мові: структурно-семантичні та етнокультурні аспекти. Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Okrimenko M. A. (2012). Idіoetnichni osoblyvosti odnyts frazeosemantychnoho polia «Emotsii liudyny» v perskii i українських мовах. Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kyiv. [In Ukrainian].
- Paten I. M. (2014). Frazemy zі znachenniam rukhu: semantyko-ідеографічні та лінгвокультурологічні підхід (na materialі української, російської, польської та англійської мов). Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Odesa. [In Ukrainian].
- Pradid Yu. F. (1997). Frazеологічна ідеографія (problematyka doslidzhen). Kyiv; Simferopol.
- Rehushevskiy Ye. S. Chy ye u movi zaivi slova? URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine14-12.pdf> (last accessed: 11.08.2022).
- Redyn P. A. (1989). Frazеологізми s prostranstvennym i vremennym znachenіem v sovremennom українському мові. Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Kharkov. [In Russian].
- Suchasna українська літературна мова: Лексика і фразеологія (1973). I. K. Bilodid (Ed.). Kyiv: Naukova dumka. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764> (last accessed: 19.04.2022). [In Ukrainian].
- Shevchuk-Chernohorodova M. O. (2011). Lінгвокультурологічна спетифіка стійких словосполучен з компонентом кольоропозначен u російській, англійській і французькій мовах. Abstract of Cand. of Philol. Sc. dissertation. Donetsk. [In Ukrainian].

SOURCES

- SFUM Slovnyk frazeologizmiv української мови (2003). V. M. Bilozhenko (Ed.). Kyiv: Naukova dumka. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001851> (last accessed: 07.08.2022). [In Ukrainian].
- SSUM Slovnyk synonymiv української мови online. URL: <https://1675.slovaronline.com/> (last accessed: 07.08.2022). [In Ukrainian].
- SUM Slovnyk української мови: in 20 vols. NAN Ukrainy, Ukrainyskyi movno-informatsiyni fond. Kyiv: Naukova dumka, 2010 — . Vol. 2: V — Vidsriblytysia (2012). L. L. Shevchenko etc. (Eds.). Kyiv: Naukova dumka, 2012. Vol. 5 : Z — Zvianuty (2014). I. V. Shevchenko etc. (Eds.). Kyiv:

Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond, 2014. Vol. 6 : Zghaha — Kvara (2015). I. V. Shevchenko etc. (Ed.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond. Vol. 8: L — Mishurnyi (2017). N. Ye. Lozova, O. I. Skopenko (Eds.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiynyi fond. URL: <https://sum20-ua.com/> (last accessed: 07.08.2022). [In Ukrainian].

Yu. F. PRADID

Simferopol, Ukraine

E-mail: pradid1@rambler.ru

<https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

THE SEMANTIC AND GRAMMATICAL STRUCTURE OF UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENTS *ЗИРКА* AND *ЗОРИ*

The article considers the semantic and grammar structure of the phraseological units with *zirka* (*star*) and *zoria* (dawning) component. An overall survey of the scientific articles of the Ukrainian scholars is carried out. They studied the peculiarities of some phraseological macro- and microsystems. The microsystem of the phraseological units with *zirka* component is stated to be less common comparatively (46 units only) but it is very diversified in its semantic and grammar peculiarities.

The analysis of the phraseological units semantics with *zirka* and *zoria* component gives grounds to assert that most PU of this microsystem mean various period relations: *do zori* (before the dawning) 'very early', *do zori svitovoy* (till dawn) 'opbefore sunrise', *vid zori do zori* (from dawn to dawn) 'from early morning till late at night', *do samoi zori* (until dawning) 'till late at night, *do samoy zori* (till dawning) 'till morning' and others.

The phraseological units with *zirka* and *zoria* component mean also action: *byty zoriu* (beat the dawn) 'to give a sign to go to bed or to get up' (mostly among military men), *distavaty (znimaty) zori (zirky) [z neba]* (to get (remove) the stars (stars) [from the sky]) 'to do something unusual, supernatural, impossible'; *reshetom u vodi zirky lovyty* (to catch stars in water with a sieve) 'waste time'; concepts: *providna zirka* (leading star) 'important landmark'; *shchastlyva zirka / zoria* (lucky star) 'success, luck'; *zirka pershoi velychyny* (first magnitude star) 'celebrity' (about a person who has become famous in some field of knowledge, activity, etc.); spacious relations, i.e. a place in the space: *do zir* (till the stars) 'very high'; *na tykhi vody na yasni zori* (on quiet waters on clear stars) 'return/ come back, to travel about the native lands'.

As the researchers say, the phraseological units with the component *zirka* have the following syntactic structures as: a word-combination with a subordinate relation: *providna zoria* (leading dawn), *byty zoriu* (beat dawn), *zaimatysia na zoriu* (begin to dawn), or with compositional relation: *ni svit ni zoria* (at the crack of dawn); a simple sentence: *zoria dogoraye* (the dawn burns out), *na svit ne zorilo* (the light did not dawn), *zirka (zoria) ziishla* (the star (dawn) rose); a combination of words: *do zori* (till the dawning) *chut' zoria* (hardly dawn), *vid zori do zori* (from dawn to dusk); a comparative sentence: *yak vovk na zoriakh* (like a wolf in dawn) means 'to understand'; *yak zirok (zir) na nebi* (as stars (dawn) in the sky).

Polysemy and variants are of the main features among the PUs with *zirka* and *zoria* component, which are inconsistently displayed in phraseological dictionaries of the Ukrainian language.

Attention is drawn to the punctuation rules of some phraseological units in this microsystem.

This microsystem peculiarities are advised to be compared with other phraseological microsystems.

Keywords: phraseological unit, macro- and micro phraseological system, lexical parallelism, semantics, grammar structure.

Дата надходження до редакції — 16.09.2022

Дата затвердження редакцією — 21.09.2022